

PORCELANA MIŚNIEŃSKA W ZBIORACH ZAMKU KRÓLEWSKIEGO W WARSZAWIE I KOLEKCJI IRENEUSZA SZARKA ZŁOŻONEJ W DEPOZYCIE W ZAMKU

Anna Szkurat

Zbiory ceramiki, a więc i miśnieńskich przedmiotów Zamku Królewskiego w Warszawie związane są z jego najnowszymi dziejami: powstały po 1971 r. (po jego odbudowie). Poza kilkoma wyjątkami – warszawskich fajansów i majoliki włoskiej pochodzących z dawnych zbiorów zamkowych, są to przedmioty zakupione lub podarowane, przede wszystkim w latach 80. XX w.

Kolekcja XVIII-wiecznej porcelany miśnieńskiej Zamku Królewskiego w Warszawie ilościowo nie dorównuje zbiorom Muzeum Narodowego w Warszawie czy Zamku Królewskiego na Wawelu, niemniej zawiera kilka cennych wyrobów podnoszących jej rangę, takich jak naczynia z serwisu „łabędziego” czy kafetiera z kamionki böttgerowskiej.

Cały zbiór porcelany miśnieńskiej liczy 39 obiektów powstałych w XVIII w. oraz 24 wykonane w 2. połowie XIX i na początku XX w. Znajdują się wśród nich zarówno figurki, jak i naczynia serwisowe, brak natomiast większych przedmiotów dekoracyjnych, takich jak wazony, pot-pourri itp. Z tych obiektów 3 pochodzą z legatu Tadeusza Wierzejskiego z 1974 r., 3 są darem Wandy Majewskiej, 5 – Jerzego Dobrzeńckiego, a 12 – Ksawerego Nalewajki. Z 31 obiektów większość zakupiono w latach 80. XX w., pojedyncze w latach 90. XX w. i po 2000 r., w tym 6 przedmiotów pochodzi z kolekcji Ireneusza Szarka.

Najwcześniejszym zabytkiem jest kafetiera z kamionki böttgerowskiej [il. 1](#), datowana na lata 1710–1715, o charakterystycznej, powtarzalnej formie, autorstwa Johanna Jacoba Irmingera; nie ma natomiast żadnego przedmiotu z tzw. porcelany böttgerowskiej, sprzed 1720 r. Około 1725 r. powstał zespół pięciu czarek ze spodkami [il. 2](#) [il. 3](#), zdobionych scenkami figuralnymi w typie *chinoiserie*, wykonanymi przez samego Johanna Gregoriusa Höroldta lub malarzy z jego warsztatu (sygnowane mieczami, rytym / oraz malowanym złotem numerem 81). Z tego czasu pochodzi nieznakowany imbryk do herbaty [il. 4](#), zdobiony barwnie malowanym krajobrazem oraz plastycznymi nakładkami „irmingerskimi” w formie płasko modelowanych liści (przekazany do zbiorów na mocy legatu T. Wierzejskiego).

Wśród przedmiotów z 1. połowy XVIII w. przeważają dekorowane według wzorów dalekowschodnich, m.in. w stylu Kakiemona. Jedynym przykładem nawiązania do stylu Imari jest miska z ok. 1730 r., z tzw. łuskową półplastyczną dekoracją części środkowej pokrywki (z kolekcji I. Szarka). Ryty znak wskazuje na jej wykonawcę – formierza Johanna Kittla. W zbiorze Zamku Królewskiego w Warszawie znajdują się 2 czarki zdobione wzorem stolikowym, datowane na połowę lat 30. XVIII w. [il. 5](#) [il. 6](#).

Ilustracja
dostępna
w wersji
papierowej

s. 134 ► [il. 1](#) Kafetiera,

Miśnia, model: Johann
Jacob Irmingier, formierz:
Johann Christoph
Krumbholz, 1710–1715

Ilustracje dostępne w wersji papierowej

s. 135 ► il.2 Filiżanka
w kształcie czarki, Miśnia,
ok. 1725

s. 4, 135 ► il.3
Spodek, Miśnia, ok. 1725

s. 135 ► il.4 Imbryk z przykrywką,
Miśnia, 1720–1730

Dzięki dodatkowemu oznaczeniu jednej z nich kobaltową literą *K* znamy autora jej dekoracji malarskiej – Johanna Davida Kretzschmara. Do stylu Kakiemona należą dekoracje pojedynczych naczyń serwisowych z lat 40. XVIII w.: motyw „lwa koreańskiego” zdobiący solniczkę o formie zaczerpniętej ze złotnictwa (legat T. Wierzejskiego) oraz wzór „żółtego lwa” dekorujący półmisek. Na uwagę zasługuje półmisek z serwisu „z czerwonymi smokami” z tego samego okresu (z kolekcji I. Szarka). Pochodzi z jednego z serwisów Augusta III, jakie wykonano z przeznaczeniem do saskich rezydencji Wettinów, na co wskazuje dodatkowy znak w postaci liter *K.H.C.* (Königliche Hof Conditorei – Królewska Cukiernia Dworska).

Na wyróżnienie zasługuje czarka z serwisu z herbem rodziny Querinich il. 7, podarunek dla Andrei Queriniego z ok. 1740 r. jako podziękowanie za opiekę i asystę w trakcie pobytu w Wenecji arcyksięcia Christiana Friedricha, syna Augusta II. Zdobiona jest ona miniaturową scenką portową w duchu *chinoiserie*, zapewne autorstwa Johanna Georga Heintzego.

Odrębną grupę w kolekcji zamku stanowi porcelana miśnieńska z dekoracją o charakterze europejskim. Należą do niej powstałe w latach 40. XVIII w. paterka w kształcie liścia (z kolekcji I. Szarka), zdobiona malowanymi kwiatami botanicznymi oraz plastycznymi ukwieconymi gałązkami i pojedynczymi kwiatkami, oraz para filiżanek ze spodkami, dekorowanych owadami malowanymi w manierze „z rzuconym cieniem”. Bukiety *deutsche Blumen* zdobią czarkę oraz wazon-bukietę (z kolekcji I. Szarka) o reliefowej powierzchni w postaci plecionki Sułkowskiego, z około połowy XVIII w.

Monochromatyczna malatura kwiatowa utrzymana w tonacji zieleni dekoruje talerz z okresu *Punktzeit*, zaś barwne kwiaty są pojedynczo rozrzucone na reliefowej powierzchni talerza z ażurowym brzegiem, z czasów Marcoliniego. Motyw ptaków siedzących na gałązkach występuje na wazce z pokrywą, z lat 50. XVIII w.

s. 136 ► il.5 Filiżanka

w kształcie czarki, Miśnia, ok. 1735

s. 136 ► il.6 Filiżanka w kształcie

pucharka, Miśnia, malarz: Johann David Kretschmar?, ok. 1735

s. 136 ► il.7 Miska z herbem

rodziny Querinich, Miśnia, ok. 1740

(z kolekcji I. Szarka) i na misce z ok. 1770 r. (dar W. Majewskiej). W zbiorach zamkowych znajdują się również przykłady popularnego kobaltowego wzoru *Zwiebelmuster* – tak zdobione są dwa lichtarze z okresu Marcoliniego (dar J. Dobrzeńckiego). Z tego okresu pochodzi także lichtarz o klasycystycznej formie, dekorowany malowanymi bukietami kwiatów oraz reliefowymi liśćmi akantu. Niewątpliwie *chefs d'oeuvres* w kolekcji miśnieńskiej porcelany to naczynia z serwisu „łabędziego”: okrągły półmisek wielkości nr 3 (jeden z zachowanych obecnie 16 egzemplarzy) i miseczka, będąca najprawdopodobniej dolną częścią małej teryny z pokrywką zwieńczoną grupą figuralną trzech puttów z łabędziem [il. 8] [il. 9]. Wskazują na to analogie z teryną publikowaną w katalogu wystawy poświęconej serwisowi „łabędziem” (2000 r.); zamkowa różni się jedynie wymiarami – jest o parę centymetrów mniejsza.

W zbiorach Zamku Królewskiego w Warszawie znajdują się również przykłady figurek, których modele sporządzili Johann Joachim Kaendler, Johann Friedrich Eberlein, Peter Reinicke oraz Johann Carl Schönheit.

Dziełem Kandlera jest model *Gotębnika* [il. 10] wykonanego ok. 1739 r. z porcelany białej szkliwionej (z legatu T. Wierzejskiego), prawdopodobnie też jego autorstwa lub Reinickego jest model damy francuskiej z ok. 1750 r. Reinicke wykonał w 1744 r. model figurki *Turka z gitarą* (nr 439, [il. 11]), datowany na 2. połowę lat 40. XVIII w.; nieznanym jest zaś autor plastycznego wyobrażenia *Wiolonczelisty* [il. 12], z około połowy XVIII w., natomiast figurka *Polaka*, wykonana po 1743 r. według modelu Eberleina, została pomalowana już w XIX w. Około 1800 r. wykonano *Alegorię dotyku* z serii alegorii *Pięciu zmysłów* (dar W. Majewskiej), wykorzystując model Schönheita z 1772 r. Figurka ta jest typowo oznakowana: oprócz marki wytwórni jest żłobione *e.4* (wskazujące na personifikację dotyku); ponadto złotem malowane *16* oraz w wycisku *127*.

s. 137 ▶ il.9 *Miseczka z serwisu „łabędziego”, Miśnia, Johann Joachim Kaendler, Johann Friedrich Eberlein, 1737–1741*

Na marginesie warto nadmienić o *Alegorii Europy* (dar A. Kowalskiej), wyrobie wprawdzie już XIX-wiecznym, ale wykonanym według wcześniejszego (z lat 1745–1746) modelu Eberleina, Kaendlera i Reinickego, a pochodzącym z tzw. większej serii *Czterech Kontynentów*.

W 2009 r. do Zamku Królewskiego w Warszawie została przekazana przez Marka Małeckiego w depozyt długoterminowy filiżanka z motywem kwiatów, pochodząca z serwisu Stanisława Augusta, na co wskazuje oznaczenie literami S.A./C. purpurą manganową. Rodzaj miśnieńskiej marki firmowej świadczy o tym, że filiżanka powstała po 1774 r. za kierownictwa Marcoliniego.

Niestety nie sposób ustalić historii tych przedmiotów, bowiem poza naczyniami z serwisu „łabędziego”, miseczką z herbem Querinich i półmiskiem „z czerwonymi smokami” z cukierni dworskiej Wettinów, nie wiadomo, dla kogo zostały wykonane. Znani są jedynie ostatni właściciele – ofiarodawcy lub sprzedający. Inwentarze Zamku Królewskiego w Warszawie z czasów Stanisława Augusta wykazują, że ceramika nie odgrywała głównej roli we wnętrzach zamku i zbiorach króla. Wzmiankowane są zastawy z porcelany berlińskiej w „kredensie”, wazony z warszawskich wytwórni fajansu, wyroby Wedgwooda, a także pojedyncze wazony japońskie. W *Inwentarzu Magazynu Mebli* z 1795 r. odnotowano figurki: *Mały Bachus i dwa kanarki z saskiej porcelany* oraz filiżankę saską, co świadczy o tym, że na dworze Stanisława Augusta jadano na serwisach z porcelany miśnieńskiej, a figurki stanowiły ich dopełnienie lub dekorowały wnętrza, ustawiane na konsolach itp. Prześledzenie listów Stanisława Augusta oraz zamówień i rachunków dworu królewskiego być może przyniosłoby dalsze informacje na ten temat.

Kolekcja Ireneusza Szarka

Kolekcja Ireneusza Szarka – największa prywatna kolekcja ceramiki, a zwłaszcza porcelany miśnieńskiej i dalekowschodniej w Polsce, od 2004 r. znajduje się, niemal w całości, w depozycie w Zamku Królewskim w Warszawie. Miśnieńskie wyroby liczą 100 pozycji, w tym blisko jedną trzecią stanowią przedmioty z lat ok. 1720 – ok. 1740, zdobione wzorami dalekowschodnimi lub utrzymanymi w tym duchu. Najcenniejszym obiektem w kolekcji jest wazon sygnowany AR, a więc należący do grupy zamawianych przez Augusta II obiektów, przeznaczonych do dekoracji rezydencji królewskich oraz na podarunki. Wazon, z ok. 1725 r., dekorowany jest motywami kwiatowymi w guście dalekowschodnim, malowanymi podszkliwnie kobaltem. W latach 20. XVIII w. powstały naczynia z serwisów do kawy i herbaty, m.in. spodki zdobione złotymi scenkami, malowanymi poza manufakturą przez Abrahama Seutera z Augsburga. Warta

Ilustracja dostępna
w wersji papierowej

il. 10 Gołębnik, Miśnia, model: Johann
Joachim Kaendler, ok. 1739

ilustracja dostępna w wersji drukowanej

il. 11 Turek z gitarą, *Miśnia, model nr 539 z 1744; Peter Reinicke, 1744–1750*

szczególnej uwagi jest miseczka z dekoracją w typie Kakiemona, pochodząca z kolekcji Augusta II, oznaczona tzw. numerem Johanneum: *N=243/W*. Do najcenniejszych obiektów w kolekcji należy także niezwykle cienkościenny spodek ze sceną portową, malowaną zapewne przez Christiana Friedricha Herolda, z lat 1725–1730.

Ponadto w zbiorze znajdują się mniej lub bardziej liczne zespoły przedmiotów (przede wszystkim elementy zastaw do kawy i herbaty) dekorowanych w stylu Kakiemona, Imari oraz zdobione popularnym wzorem stolikowym, datowane na lata 30. i 40. XVIII w. Stylizowane *indianische Blumen* oraz wzór cebulowy zdobią też kilka przedmiotów z 2. połowy XVIII w., malowane podszkliwnie kobaltem lub naszkliwnie purpurą manganu. Wyróżnić należy półmisek z motywem „lwa koreańskiego” oraz talerz z „fruwającym lisem”, z których pierwszy obecnie znajduje się w zbiorach Zamku Królewskiego na Wawelu.

Rangę kolekcji podnosi również łyżka z serwisu „Iabędziego” (jedna z kilku obecnie zachowanych), prezentowana na wystawie dreźnieńskiej poświęconej serwisowi (*Schwanenservice. Meissener Porzellan für*

Heinrich Graf von Brühl, 2000 r.), czy talerz z serwisu Gotzkowskiego, znakowany dodatkowo literą *G* malowaną purpurą.

W kolekcji wyodrębnić należy grupę przedmiotów z lat 40. oraz 60. XVIII w. (herbatnica, filiżanki ze spodkami, talerz) dekorowanych wielobarwnymi scenami rodzajowymi, m.in. wzorowanymi na malarstwie Bouchera, Watteau czy Teniersa. Wyróżnić trzeba 4 spodki z ok. 1740 r., z wielobarwnymi scenami rodzajowymi w typie holenderskim, rozgrywającymi się w ogrodzie, na wsi oraz w porcie, obramowanymi bogatymi złotymi bordiurami. Zespół złożony z 3 czarek ze spodkami, miski i cukiernicy oraz dzbanek do czekolady, zdobione monochromatycznym pejzażem holenderskim ze sztafażem malowanym purpurą manganu, obecnie są własnością Zamku Królewskiego na Wawelu.

W zbiorach Szarka mieszczą się również naczynia zdobione motywem bukietu kwiatów, tak modnym w 2. połowie XVIII w. Kilka naczyń serwisowych z lat 60. XVIII w. (dwa półmiski, dzbanek do kawy) dekorują monochromatyczne bukiety kwiatów malowane podszkliwnie kobaltem, nieco późniejsze są talerze oraz sztućce zdobione wielobarwnymi wiązkami. Wśród tych przedmiotów wyróżniają się 4 talerze i filiżanka z oznakowaniem własnościowym Stanisława Augusta – *S.A./C*, używane na królewskim dworze. W kolekcji znajduje się także podobnie

dekorowany talerz ze znakiem własnościowym carycy Katarzyny II.

W zbiorach Ireneusza Szarka nie zabrakło przykładów modnego przedstawienia ptaków na gałązkach. Tak dekorowane naczynia, m.in. filiżankę ze spodkiem, wykonano w latach 50. XVIII w. Wy różnić należy talerz z 4. ćwierci XVIII w., z miniaturą wyobrażającą Tunguza na polowaniu, podpisaną po rosyjsku.

Kolekcję dopełnia zespół pojedynczych figurek i grup figuralnych o różnorodnej tematyce. Wśród nich są bohaterowie *commedii dell'arte*: Kolombina, Arlekin i Pulcinella, a wyobrażają ich niewielkie figurki dzieci. *Sprzedawca owoców* reprezentuje handlujących różnymi artykułami, zaś grupa *Gwałtowny Amant* jest przykładem plastycznych kompozycji scen inspirowanych życiem dworu. Nie ma tu natomiast żadnej alegorii, choćby tak modnych wówczas personifikacji kontynentów, zmysłów, pór roku itd.

Oprócz XVIII-wiecznych wyrobów Miśni, w zbiorach Szarka znajduje się 6 przedmiotów powstałych już w XIX w., zaś 3 – w XX w.

Z wyjątkiem kilku obiektów, których proveniencję ustalono dzięki dodatkowym specjalnym oznaczeniom mówiącym o przynależności do kolekcji Augusta II lub o własności Stanisława Augusta, trudno określić, czy naczynia serwisowe i figurki wykonano na konkretne zamówienie, czy też zostały zakupione przez polskich odbiorców.

Ilustracja dostępna
w wersji papierowej

il. 12 | Wiolonczelista, ok. 1750